TİASAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Yıl: 6, Sayı: 23, Aralık 2019, s. 1-7

Prof.Dr. Şehrabanı ALLAHVERDİYEVA

Adıyaman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni
Türk Dili, sallahverdiyeva@adiyaman.edu.tr

ENEL-HAK ŞAİRİ NESİMİ

Özet

Azerbaycan şairi İmameddin Nesiminin hayatı, sufi görüşleri hakkında bilgi verilmiştir. Allahın varlığını öne süren Hak şiirlerinden, muhabbet şiirlerinden örnekler verilmiştir. Nesimi Şiilerinde dil, lisan kelimelerini kullanmış ve insanın dili ile var olduğunu vurgulamıştır. Harf ve sayılardan oluşturduğu Hurufi şiirlerinden bahsedilmiştir. Hurufilik Fazlullah-ı Hurufî'nin (1394) kurup geliştirdiği, harflerin sırlarına dayanan bâtinî bir akımdır. 14. asrın sonlarında Azerbaycan da Hurufilik yayılmaya başlamıştır. Nesimi Hurufiliğin banisi sayılan Feyzullah Naimiden ders almış, onun görüşlerini benimsemiş, bu tarikatın fikirlerini tebliğ eden şiirler yazmağa başladıktan sonra Nesiminin mahlası ile hemahenk olan "Nesimi" mahlasını kabul etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nesimi, Hurufilik, Hak, Aşk, Harf

ENEL-HAK 'S POET NESİMİ

Summary

Information was given about the life of the Azerbaijani poet Imameddin Nesimi and his Sufi views. There are examples of Hak poems and affection poems suggesting the existence of Allah. Nesimi used poems in language and language in his poems and emphasized that he existed with human language. Hurufi poems composed of letters and numbers were mentioned. Hurufilik Fazlullah-ı Hurufî'nin (1394) founded and developed, based on the secrets of the letters is a bâtinî. At the end of the 14th century Azerbaijan began to spread Hurufilik. Feyzullah, who is considered the patron of Nesimi Hurufism

After taking the lessons from Naimi, he adopted his views, and after he started to write poems that conveyed the ideas of this sect, he accepted the pseudonym of "Nesimi" which was in harmony with the pseudonym of Nesimi.

Key Words: Nesimi, Hurufilik, Hak, Love, Letter

Nesimi, Azerbaycan edebiyatı tarihinde ana dilinde yazılan felsefi gazalin banisi olmuştur. Nesiminin edebi irsi Azerbaycan şiirinin ve edebi dilinin inkişafında mühim bir merhadir. Nesiminin dili Azerbaycan Türkçesinin tarihi inkişafını öğrenmek yönünden önemlidir.

Şiirleriyle gönüllerde taht kurmuş, tüm Türk dünyasının ve Müslüman aleminin ortak değeri olan Türküm diye haykıran, sözü “Enel Hak» olan Azerbaycan şairi Nesiminin eserlerini incelemek, kalbinden geçenleri görmek, duymak gerekiyor. Onun kalp dünyasının biri. Azerbaycan Türkçesiyle, diğeri Farsça yazılmış divanlarıdır.

Duygu dolu hayat yaşayan şairin bıraktığı edebi irse değinmeden önce Seyid Imadeddin Nesiminin hayatı, edebi kişiliği hakkında Azerbaycan edebiyatında yaygın olan bilgiyi aktarmak isterim. Nesimi hakkında ilk malumat veren tezkireciler içerisinde Kastamonulu Latifi ni kaydetmek gerekiyor. Latifi 1546 yılında yazılmış Meşahirüş- Şuara adlı tezkiresinde Nesimini ‘Aşk meydanının Serbazi-bibimi (Korkusuz Askeri) ve muhabbet kabesinin fedayı azmi diye tarif etmiştir. o şairin Hurufi fazlullahın şagit öğrencilerinden olduğunu, Halep şehrinde derisi soyularak öldürüldüğünü kaydediyor. (A.E.T. sf:268) Nesiminin hayatı hakkında daha geniş malumatı emir kemaleddin Hüseyin mecalüs üşşag eserinde öğreniyoruz. Bu eserde nesiminin öldürülmesini diğeri manbalardan daha geniş vermiştir. (A.E.T s:269)

Seyit İmameddin Nesimi 1369 yılında Azerbaycan’ın eski şehirlerinden olan Şamahı’da anadan olmuştur. Şairin kardeşi Şeyh Handan Şamahı’da yaşamış ve kabri Seyit Azim Şirvaninin defin olduğu Şeyh Handan mezarlığındadır. Şair İlk tahsilini Şamahı da almış, devrin ilimlerini ; mantık, matematik ve astronomini , aynı zamanda dinlerin tarihini öğrenmiştir, daha sorular “Hurufiliğe” meyil salmıştır, 14. asrın sonlarında Azerbaycan da Hurufilik yayılmaya başlamıştır. Nesimi Hurufiliğin banisi sayılan Feyzullah Naimi den ders almış, onun görüşlerini benimsemiş, bu tarikatın fikirlerini tebliğ eden şiirler yazmağa başladıktan sonra Nesiminin mahlası ile hemahenk olan "Nesimi" mahlasını kabul etmiştir. Şair Azerbaycan Türkçesinde, Fars Arap dillerinde şiirler yazmıştır. Şair yalancı, sahtekar din adamlarına karşı çıkmıştır. Onu sofı fikirlerine göre takip etmişler.

1394 yılında Naimi idam edildikten sonra onun "Vasiyetname” sine esasen Nesimi Tebriz’e, oradan da Anadolu’ya (Türkiye) gitmiş, Hurufilik fikirlerini yaydığı için defalarca zindana atılmıştır. Ömrünün son yıllarını Halep te (Suriye) yaşamıştır. Şair ölümü de kendisi seçmiş. Halep şehrinde onun öğrencisi genç bir Hurufi şairin bu mısralarını yüksek sesle okuyormuş.

“Hakbin nazarı bayet, ta ruyı-mera bined

Çeşm ki, boved hudbin, key ruyi-hoda bibed” (A.E.T: 267)

TİDSAD

Genci tutuklamışlar. Genç, şiiri kendisinin yazdığını söyler ve dini liderlerin fetvası ile idamına karar verilir. Topluluğu gören şair hemen ceza meydanına gelir, şiirin kendisine ait olduğunu bildirir. Ruhaniler onun Hurufî mürşidi Nesimi olduğunu öğrenip, derisinin soyulmasına fetva verirler. Derisi soyulurken kan kaybeden şairin sarardığını gören ruhaniler istihza ile sorarlar:

-Sen ki haksın, niye rengin sarardı?

Nesimi gururla : -Ben ebediyet göklerinde doğan güneşim.

Güneş grup ederken rengi sararır, diye cevap verir.

Şairin ölümüne fetva veren ruhani: Bu o kadar melundur ki, onun kanı nereye düşerse onu kesip atmak lazımdır, çünkü onun kanı mundardır.

Şairin derisi soyulurken kanından bir damla ruhaninin parmağına sıçrar. Cemaat onun parmağının kesilmesini talep eder. O ise “Ben söz gelişi dedim.” – der. Onun parmağını kesmeye kalkıştıklarında bağırmaya başlar. Al kanlar içinde olan şair;

“Zahidin bir parmağın kessen dönüp haktan kaçır,

Gör bu miskin aşığı serpa soyarlar ağlamaz” mısralarını söyler ve şairin bu son şiiri dilden dile geçerek akıllara yazılır. (A.E.T.s. 207-212.)

Nesimini ve hocalarını dara götüren Hurufilik nedir ? Bu böyle açıklanıyor : Hurufilik Fazlullah-ı Hurufî'nin (1394) kurup geliştirdiği, harflerin sırlarına dayanan bâtinî bir akım. Bu inanca sahip olanlar, varlığı ve yaratılışı harflerle izah etmeye çalışırlar. Arapçadaki yirmi sekiz ve Farsçadaki otuz iki harf ile bütün varlıklar, hatta Kuran tefsir edilir. (Y.Seyidov, S.Elizade,s.60.)

Hurufî şair Nesimi ve Hocalarının Enel Hak yolunu tutukları için idam edilmelerine rağmen o da bu yolu tutmuş, Kuranda dağıldığı gibi insanın Allahın sıfatlarını taşıdığını korkmadan söylemiştir. Lirik şair gibi tanınmış Nesiminin şiirlerinde önce Hak, daha sonra insan öne çıkıyor.

Emir Kemaleddin Hüseyin “Mecalüs Üşşag” eserinde yazıyor: naimi nefesinden gelen nesimleri koklayan emir seyyid imameddin nesimi adı ile meşhurdur. Garip bir aşık ve perişandı. Gençliğinde aşık olmuş bilgili ve ince sözleri derk eden bir adamdı. batininden zahire çıkan nefes tufan gibi onun gönül denizinin çaşa getirirdi. O deryanın dalgalanmasından şairin harfleri ve kelimeleri cevahir-i esrar gibi çevreye dökülürdü. Nesiminin din şeriat adamları keskin tenkid etmesinin sebeplerinden biri de onun muhabbet mevzusunda yazmasıydı.

Ey aşka günah diyen günahkar
Terk eylemezem ben ol günahı! (nesimi s:30)
Dedi zahit bana kim, sevme hubu.
Hatadır zahidin fikri hatadır,
riyayı zahit eyler aşkı inkar
beladır zahidin zevkü riyası (nesimi s:131)

eger olmayan hüsnüne ademi
hacerdir, hacerdır,hacerdir hacir (nesimi 142)

Sensiz gönül hemişe çekipdir melalını
Şad olsun o gönül ki görüpdür visalını
Aşk ehlinin sevinci, gamı aşk-yardır
Şaddır o kalp ki, aşka görmüş kemalını (nesimi s:18)

Aşkın kalbi yanırsa sen gibi canan için
Başka bir sevdaya düşse, yoktur eşkinden devam (nesimi s:20)

Aşk şahını gör nece abad eder can mülkünü
Onda ki şevk ordusu bir ülke gared eyler (nesimi s:30)
Canana benim sevdiyimi can bilir ancaq
Könlüm dileyin dünyada canan bilir ancaq.
Bildim, tanıdım elmde me'budu, yeqin ki,
Şöyle bilirem kim, anı Qur'an bilir ancaq (nesimi s:161)

İnsanın emelleri Allah ile kendisi arasındandır. Allah her şeyi görür haklıyı haksızı o seçer.
İnsan ne yapsa Hak için yapar ve her kes kendinden sorumludur. Şair böyle söyler:

Gâh giderim medreseye
Ders okurum Hak için
Gâh giderim meyhaneye
Dem çekerim kime ne

Nesimi hale 14. Yüzyılda mezhep ayrılığına karşı çıkmıştır:

Sorma be birader mezhebimizi
Biz mezhep bilmeyiz yolumuz vardır
Hakikat şehrinde geçer bize yol
Başka şey bilmeyiz Ali'miz vardır
Nesimi esrarı faş etme sakın
Hakk'ı bilmeyene Hak olmaz yakın
Bizim Hak katında elimiz vardır

Şair bu şiirde derdi veren dermanını da verir fikrini öne sürüyor:

Nesimi'ye dediler ki, Derdine bir derman ara,
Bize derman Hak'tan ola, Çare bilmem ne edeyim

Nesimi : Eğer Allah suçundan geçerse “ başed”, yeni mutlu ol der:

Ger ister isen yarın bugün, pir talep eyle
Gör kim nece yol gösterir ol pir-i muhakkak.
Allah ile ol imdi, niyaz eyle, Nesimi,
Başed ki, suçundan keçe, lütuf eyleye Rezzak.

Şair Hak ı görmeyenlere böyle söyler:

Taklit ile alemde mücerret yaşayanlar,
Hak ile hakikatten uzaktır onlar.
Hakkın güneşi parlarsa da kalp ufuklarında ,
Göz yumdu onu görmedi, bu Hakkı dananlar.

Herçent yakındır o bize göz bebeğinden,
Marifetsizler bu yakın nuru ne anlar? (Nesimi, s:42)

Nesimi Hak yolunu bulanlar, hiçbir azaptan korkmazlar der:

Korkmaz okusa “inne ezabi lişedidin”
Tehkik yolunda arayıp Hakkı tapanlar (Nesimi, s:42)

Hakikat şehrinden geçer bize yol
Başka şey bilmeyiz Ali'miz vardır
Hakk'ı bilmeyene Hak olmaz yakın
Bizim Hak katında elimiz vardır

Nesimi Şiirlerinde dil , lisan kelimelerini kullanmış ve insanın dili ile var olduğunu vurgulamıştır:

Kim var bu dilden özge bizim bir lisanımız.
Kanı dil ile ikrar eyleyen kim
Ey dilimde cümle can
Ey Nesimi hubların bir başı var, bin dili.
Senin nitkinden oldu zine eşya.
Ben harfû lisan, lisan benem ben (Y. Seyidov, S.Elizade. s. 65-27)

Şair bu şiirinde insan vücudunun, ruhunun büyüklüğünü öne sürüyor:

Mende sığar iki cahan, men bu cahana sığmazam,
Gövher-i lamekan menem, kövnü mekane sığmazam.(Nesimi, s.73)
Zerre menem, güneş menem, çar ile penç-ü şeş menem,
Sureti gör beyan ile, çünkü beyane sığmazam.

Kuran gibi hektir özü,her bir sözü
İnsanları hakk nuruna doğru götürenler. (Nesimi s.43)

Nesimi bu şiirinde insanın Allahın sıfatlarını taşıdığını gösteriyor.

Hak Teala varlığı ademdedir,
Ev onundur, ol bu evde demdedir,
Bilmedi şeytan bu sırrı, gamdadır,
Ol sebebdan ta ebed matemdedir

Nesimi için insan yüksek şerefli ve mukaddestir. Nesimi allahı ilkin, yaratıcı kuvve gibi tanıyor.
Harfleri şiirinde böyle kullanır:

Kaf ile nun'dan yarattı alemi
Erbeni günde yoğurmuş Ademi
Dem bu demdir dem bu dem bil bu demi

Ademe uydu bu demden hak demi (nesimi s:211)

Cuş kıldı egl-i gül, geldi vücuda kainat

Kaf-ı nun emrinden oldu bu cihan yekber mest

Cini mestü nis mestü cümle bu vehşü tuyur,

Hak mestü bad mestü ab mestü nar mest (nesimi sf:67)

Sonuç olarak derya gibi derin olan Nesimi eserlerini incelemek, söz söylemek uzun bir yol kat etmek demektir. Onun Türkçe ve Farsça Divanlarının dilini ses bakımından, gramer ve kelime yönünden araştırmak bir çok ilmi düşüncelerin oluşmasında önemli rol olacağı düşüncesindeyim.

KAYNAKLAR

Azerbaycan Edebiyatı Tarihi , Bakı Neşriyatı,1960

Çingiz,Kadim ve Orta asırlar Azerbaycan'ın Görkemli Şahsiyetleri,Bakü,1997

İmadeddin Nesimi Fars Divanı,Azerneşir,Bakı,1972

Yusif Seyidov,Samet Elizade,Klasik Azerbaycan Şairleri Söz
Hakkında,Gençlik,Bakı,1977